

ДОКТРИНАРНИ И МЕТОДОЛОШКИ ИЗАЗОВИ ФИНАНСИЈСКЕ ПИСМЕНОСТИ И 4. ИНДУСТРИЈСКА РЕВОЛУЦИЈА - ОДРЕДНИЦЕ ОПТИМИЗАЦИЈЕ ПОСЛОВНОГ И ФИНАНСИЈСКОГ ПОРТФОЛИЈА

DOCTRINARY AND METHODOLOGICAL CHALLENGES OF FINANCIAL LITERACY AND THE 4TH INDUSTRIAL REVOLUTION - DETERMINANTS OF OPTIMIZATION OF BUSINESS AND FINANCIAL PORTFOLIO CAPITAL

Зорица Јовановић

Студент мастер студија, Факултет пословне економије Бијељина,
Бијељина, Република Српска, Босна и Херцеговина
zorica16041995@gmail.com

***Апстракт:** У савременим условима класичне дихотомије финансијска писменост је изузетно значајна за појединце, пословне ентитете, институције и све актере друштвеног и привредног живота, зато што све функционише, исказује се и валоризује финансијским механизмима и инструментима. Глобализација политичких и економских односа додатно адресира значај финансијске писмености. Из тих разлога све је израженија потреба за унапређењем знања и бољег разумијевања феномена у области финансирања не само за пословне ентитете и институције, него и за грађане, што је у литератури и прогресивној пракси идентификовано као финансијска писменост, уз потенцирање значаја континуелног раста компетенција у овом подручју. Значај раста компетенција у подручју финансирања генерисан је бројним економским и финансијским факторима, а прије свих развојем финансијских тржишта, растом понуде капитала и диверзификацијом финансијских производа, али и растом потреба и тражње за финансирањем, што је посљедишно усложњавало процесе и процедуре и генерисало потребу за бржим и садржајно функционалнијим информисањем и растом знања за управљање ризиком у функцији максимализације циљних перформанси. Сагледавање традиционалних и савремених приступа правилима и начелима финансирања и на тој основи формулисаних механизма управљања ризиком*

неопходно је креирати као одговарајући модел информатички подржан како би се унаприједила ажурност података и поузданост преферираних опција. Методологија је утемељена на поставкама и законитостима финансијске теорије успостављеним на основним правилима и начелима финансирања, на начин да омогући овладавање материјом на професионалан и релативно брз и ефикасан начин. Сходно томе, презентоване су основне пропозиције везане за правила и начела финансирања, те на који начин исте утичу на оптимизацију пословног и финансијског портфолиа, што је уједно циљ рада.

Кључне ријечи: финансијска писменост, 4. индустријска револуција, оптимизација, портфолио, правила финансирања

Abstract: *In the contemporary conditions of classical dichotomy financial literacy is extremely important for individuals, institutions and all actors of social and economic life, because sooner or later everything works, is expressed and is valued by financial mechanisms and instruments. The globalization of political and economic relations further addresses the importance of financial literacy. For these reasons, there is the growing need for knowledge improvement and better understanding of the phenomenon in the field of financing not only for business entities and institutions, but also for citizens, which in literature and progressive practice has been identified as financial literacy, while emphasizing the importance of continuous growth of competencies in this area. The importance of the growth of competencies in the field of financing has been generated by numerous economic and financial factors, and above all the development of financial markets, the growth of capital supply and the diversification of financial products, including also the growth of needs and demand for financing, which consequently complicated processes and procedures and generated the need for faster and substantially more functional information and the growth of knowledge for risk management in the function of maximizing targeted performance. To look at traditional and modern approaches to the basic rules and principles of financing, and the risk management mechanisms formulated thereon, it is necessary to create an appropriate computerized model in order to improve the up-to-date data and the reliability of the preferred options. The methodology is based on the assumptions and laws of the financial theory established on the basis of: financing rules and financing principles, in a way that makes it possible to master the matter in a professional and relatively fast and efficient way. Accordingly, the basic propositions regarding financing rules and financing principles are presented, and how they affect the optimization of business and financial portfolios, which is also the aim of the work.*

Key Words: *financial literacy, 4th industrial revolution, optimization, portfolio, financing rules*

УВОД

Доношење финансијски одговорних одлука, као и управљање финансијским производима и средствима, уз познавање њихових предности, мана и ограничења, представља свакодневну активност људи. Финансијска писменост и предности које са собом доноси 4. индустријска револуција пружају шансу за

адекватним управљањем пословног и финансијског портфолија. Управљање портфолиом има за циљ смањења ризика и максимизирања профита. Оно укључује доношење прорачунатих одлука о улагањима и кориштење стратегија трговања, те примјену адекватних начела и правила финансирања.

1. НАУЧНИ И АНАЛИТИЧКИ ОСВРТ НА ПРЕДНОСТИ И ИЗАЗОВЕ ФИНАНСИЈСКЕ ПИСМЕНОСТИ И 4. ИНДУСТРИЈСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ

Организација за економску сарадњу и развој (енг. OECD - The Organisation for Economic Cooperation and Development) дефинише финансијску писменост као комбинацију финансијске свијести, знања, вјештина, ставова и понашања потребних за доношење добрих финансијских одлука и у коначности постизања личног финансијског благостања. Ријеч је о разумијевању различитих финансијских подручја као што је управљање личним финансијама и инвестирање.

Финансијски писмена особа разумије да су деривати много ризичнији од директног улагања у акције, а директно улагање у индивидуалну акцију много ризичније од улагања у инвестицијске фондове. Недостатак финансијске писмености може довести до лоших финансијских одлука које могу имати негативне посљедице на финансијску добробит појединца. Финансијска писменост повећава шансе за постизање финансијске стабилности.

Глобална економска и финансијска криза је усмјерила многе европске земље ка санацији финансијског и банкарског сектора задуживањем јавног сектора и програмима штедње који смањују издвајања за пензије, јавну здравствену заштиту и осигурање, као и издвајања за незапослене и активну политику тржишта рада, примарну дјечију заштиту и здравствено осигурање и друге облике социјалних издатака (Перић, 2017, стр. 197).

Поменути трендови се директно одражавају на финансијску област и указују на нужност ефикаснијег управљања расположивим ресурсима и дохотком као и потпуније разумијевање финансија. Ово се не односи само на стручњаке из области банкарства, већ и све људе који су суочени са финансијским проблемима.

Неколико деценија уназад највеће стопе раста у свјетској економији заузимају информационе технологије, а нема сумње да ће се тај тренд наставити и у будућности. Информационо технолошка индустрија захтијева почетна улагања за излазак на свјетско тржиште, али ако се посматра профитабилност, она је далеко већа. Како би узеле учешће у том тренду, многобројне земље широм свијета, како најразвијеније, тако и земље у развоју, донијеле су програме подршке информационо-технолошком сектору (од САД-а, Европске уније, Сингапура, Јужне Кореје, преко Бразила, Аргентине и Чилеа, Кине и Индије, до Кеније, Руанде, Гане итд.).

Социјални аспект нове технолошке револуције укључује промјене у начину рада, комуникацији, изражавању, начину информисања што повлачи за собом реструктурирање система образовања, медицине, транспорта и сл. Жариште ове револуције представља развој технологије који помјера границе биолошког, физичког и дигиталног, подстижући иновације у разноврсним пољима укључујући роботiku, аутономна превозна средства, нанотехнологију, биотехнологију, паметну интелигенцију, 3D, пету генерацију мобилних мрежа, Cloud Computing и слично.

4. индустријска револуција, заједно са финансијском писменошћу, пружа већу флексибилност и отпорност финансијама, заједно с највишим стандардима квалитета у производњи, планирању, техници, оперативним и логистичким процесима, што доводи до појаве динамичних „real-time“ вриједности које могу бити оптимизоване с обзиром на разне критеријуме попут трошкова, доступности и потрошње ресурса. Потребно је обезбиједити адекватна развојна окружења и одговарајуће стандарде који ће омогућавати спровођење свих процеса.

2. УТИЦАЈ ФИНАНСИЈСКЕ ПИСМЕНОСТИ И 4. ИНДУСТРИЈСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ НА ОПТИМИЗАЦИЈУ ПОСЛОВНОГ И ФИНАНСИЈСКОГ ПОРТФОЛИЈА

У савременим условима пословања, појединац није само конзумент понуде у реалном и финансијском сектору него је истовремено и потенцијални инвеститор на финансијским тржиштима, те је због тога веома битно да буде финансијски писмен, те да прати сва кретања, знања и изазове које са собом носи 4. индустријска револуција.

Усвајање знања и вјештина финансијске писмености омогућава идентификовање и правовремено искоришћавање пословних шанси које ће остати неискоришћене уколико не посједујемо адекватна знања. Добре пословне шансе искористиће они који су финансијски писменији и знају препознати добру пословну прилику. Ризике није могуће у потпуности уклонити, али се може засигурно тврдити да савладавање финансијске писмености помаже и у свођењу финансијских ризика на најмању могућу мјеру.

Управљање знањем чини предузеће "интелигентнијим" и способнијим да доноси што боље одлуке и формулише што бољу пословну стратегију, што доводи до повећања вриједности и дугорочног раста и развоја предузећа. Осим тога, генерише вриједност за акционаре, повећава лојалност купаца, иновативност и тржишну вриједност предузећа и афирмише интелектуалну активу, као све значајнији извор конкурентске предности савремених предузећа.

У савременим условима пословања, које карактеришу глобализациони процеси и развој информационо-комуникационих технологија, улога финансијске

писмености у остваривању успјеха међународних компанија је веома наглашена, поготово имајући у виду изражене конкурентске притиске. Начин на који компаније приступају прикупљању, креирању и употреби финансијске писмености, у значајној мјери може утицати на остваривање успјеха у међународним оквирима.

Основна питања везана за оптимизацију пословног и финансијског портфолија неке компаније се односе на:

- Врсте средстава која се прибављају,
- Обима и облика средстава којима се располаже и
- Начина финансирања потребних средстава.

На савременим финансијским тржиштима професионални инвеститори користе разне методе за оптимизацију портфолија, односно за оптимизацију односа приноса и ризика улагања. Уколико је избор хартија од вриједности добро направљен анализирањем разних параметара, такав портфолио имаће већу шансу да оствари добре приносе. Дакле, оно што је кључно за оптимизацију портфолија јесте да се направи добра селекција хартија од вриједности које улазе у портфолио, и да се уз што већу минимизацију ризика оствари што већи принос. Поменута селекција не може бити квалитетна уколико финансијска писменост не буде на одговарајућем нивоу.

У анализи, селекцији и менаџменту портфолија, статистика и вјероватноћа користе се у свим фазама инвестиција и представљају неизоставни предуслов ефикасног портфолио менаџмента. Различите статистичке технике и методе врло су важне за практичан приступ портфолију, док се теоријски приступ креирања портфолија заснива на математичко-статистичким основама усмјерених ка циљу обезбјеђивања довољне количине релевантних информација.

Савремена теорија инвестирања даје велики значај тржишној капитализацији ризика и приноса од инвестирања, јер се на тај начин обезбјеђују значајни параметри и показатељи квалитета одређеног портфолија. Портфолио је са друге стране и зависна варијабла, из разлога што структура и облици финансијских инструмената који чине портфолио у великој мјери зависе од успјешног испуњења унапријед дефинисаних циљева који се могу остварити креирањем одређеног портфолија. CAPM моделом се мјери однос између системског ризика и стопе приноса хартија од вриједности. Основни принцип овог модела је да хартије од вриједности са истим системским ризиком треба да имају исту очекивану стопу приноса. Овај модел је познат као закон јединствене цијене. Уколико су приноси различити, тада је потребно уравнотежење постићи трговањем на тржишту капитала, све док цијене ових хартија од вриједности не буду уједначене. Теорија арбитражног процјењивања вриједности - АРТ се заснива на теорији да цијена акције зависи од кретања више фактора или индекса, а преовладава ефикасност арбитраже. Арбитража представља

истовремену куповину и продају средстава како би се профитирало од разлике у цијени, истих или сличних финансијских инструмената. Основна идеја овог модела је да ће на конкурентним финансијским тржиштима арбитража омогућити цјеновну равнотежу с обзиром на ризик и принос.

3. ПРАВИЛА И НАЧЕЛА ФИНАНСИРАЊА У ФУНКЦИЈИ ОПТИМИЗАЦИЈЕ ПОСЛОВНОГ И ФИНАНСИЈСКОГ ПОРТФОЛИЈА

Правила финансирања представљају норме која се користе за примјену принципа финансијске политике. Она су резултат привредне праксе и наука економије предузећа, а њихов значај и универзалност огледа се у називима „златна правила финансирања“, „оптимална правила финансирања“, „света правила финансирања“. У последње вријеме даје им се и историјска димензија, те се називају и „класична“ или „традиционална“ правила финансирања. Правила финансирања третирају: однос између сопственог и туђег капитала (вертикална правила финансирања) и релације капитала и дијелова имовине (хоризонтална правила финансирања). Вертикална правила финансирања се односе на структуру капитала односно пасиву биланса стања. Ова правила су израз тежње да се одреди најповољнија структура капитала, тј. однос између сопствених и позајмљених извора. Примјеном ових правила постиже се рентабилност, сигурност, независност и еластичност финансирања. Класично је правило 1:1 које захтијева да учешће сопственог и позајмљеног капитала буде једнако. Међутим постоји и правило 2:1 у корист сопственог капитала, али и правило 1:3 у гдје је учешће позајмљеног капитала три пута веће у односу на сопствени.

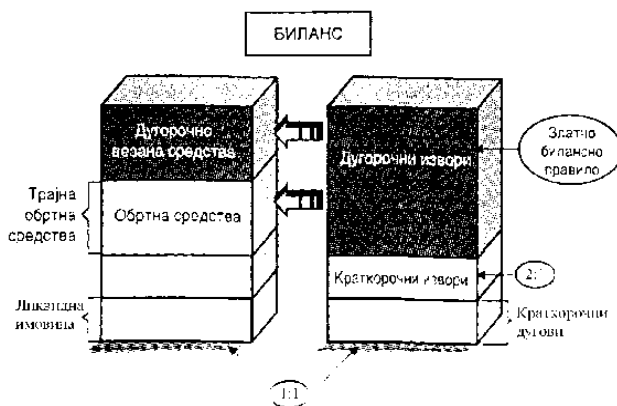
Слика 1. Вертикална правила финансирања

Извор: Ристић Ж., Комазец С., Богдановић Д. (2003). *Пословне финансије, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, стр. 154.*

Хоризонтална правила финансирања баве се односима дијелова имовине и капитала. Тежња науке да дође до сигурних мјерила чијом би примјеном предузећа успоставила и одржала стабилну финансијску позицију, довело је до великог броја ових правила. Најзначајнија су приказана на слици број 2.

Слика 2. Хоризонтална правила финансирања

Извор: Ристић Ж., Комазец С., Богдановић Д. (2003). *Пословне финансије, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, стр. 156.*

Златно банкарско правило има за циљ очување ликвидности банке. Суштина овог правила је да дужник краткорочне кредите користи за краткорочне намјене, а дугорочне кредите за дугорочне намјене. Усаглашавањем рокова пасивних са активним банкарским пословима осигурава се ликвидност. Код златног билансног правила, разликује се златно билансно правило у ужем и ширем смислу. Златно билансно правило у ужем смислу представља захтјев да основна средства буду покривена сопственим и дугорочним позајмљеним капиталом, а обртна средства краткорочним капиталом. Разлика између златног билансног правила у ужем и ширем смислу је код одређивања и дефинисања дугорочно уложених средстава. По златном билансном правилу у ширем смислу у дугорочно уложена средства поред основних средстава, спадају и трајна обртна средства. Правило финансирања 1:1 захтијева једнакост између готовине, краткорочних хартија од вриједности и краткорочних потраживања, са једне и краткорочних извора финансирања, са друге стране. Правило финансирања 2:1 у одређеној мјери коригује крутост правила 1:1, јер захтијева да однос обртних средстава и краткорочних извора финансирања буде 2:1. Ово правило служи као основа за мјерење ликвидности другог степена, што значи да за сваку марку краткорочних извора финансирања долази двије марке обртних средстава. Када је ријеч о начелима финансирања, она омогућавају да се остваре максимални резултати уз минимална улагања. У савременој економско-финансијској литератури истичу се следећа начела финансирања: принцип рентабилности, принцип сигурности и ликвидности, принцип заштите од презадужености, принцип финансијске еластичности и принцип независности. Сваки од њих, заједно са правилима финансирања утичу на оптимизацију пословног и финансијског портфолија. Управљање портфолиом има за циљ

максимизирања профита и смањења ризика. Оно укључује доношење прорачунатих одлука о улагањима и кориштење стратегија трговања, те примјену адекватних начела и правила финансирања.

Прихватљив финансијски положај је свако оно стање обима и односа структура средстава и обавеза које предузећу омогућава одржање ликвидности и финансијску стабилност у дугом року. То значи да имовински положај – обим, структура и односи средстава и извора средстава опредјељујуће утичу на могућности одржања ликвидности и финансијске стабилности у дугом року. Приносни положај, односно зарађивачка снага је условљена имовинским потенцијалом-положајем, финансијским положајем, али и умјетношћу у комбиновању фактора производње, што све указује на повезаности и условљености имовинског, финансијског и приносног положаја.

У зависности од одабраног правила финансирања, у великој мјери зависи и оптимизација финансијског и приносног портфолија. Сваки од одабраних има своје предности, али и недостатке. Тако нпр. предности финансирања из властитих извора су бољи пословни резултат, нема обавезе враћања средстава, већа је пословна и финансијска стабилност, па самим тим и улагања у хартије од вриједности. Као недостаци се истичу ограниченост властитих извора, немогућност коришћења финансијске полуге, субјективност при вредновању резултата улагања властитог капитала. Оно што је кључно за оптимизацију портфолија јесте да се направи добра селекција хартија од вриједности које улазе у портфолио, и да се уз што већу минимизацију ризика оствари што већи принос. Још један начин креирања оптималног портфолија је комбинација ризичне и безризичне активе, узимајући у обзир акције као најризичније финансијске инструменте, обвезнице као мање ризичне и безризичне инструменте тржишта новца. Како правила финансирања и начела финансирања служе за сагледавање имовинског, финансијског и приносног положаја логично је што се изводе и сагледавају на основу темељних рачуноводствених извјештаја, биланса стања и биланса успјеха. Биланс стања је темељни рачуноводствени извјештај који показује стање средстава и извора средстава у сваком тренутку независно од тога да ли се формално сачињава или не, а карактерише га својеврсна статичност која илуструје структуру и релације-односе и условљености појединих врста средстава и извора средстава у датом тренутку. Активу биланса чине дугорочно везана средства и краткорочно везана средства. Однос основних и обртних средстава је одређен карактером дјелатности али и бројним другим околностима, при чему је са становишта финансирања увијек погодније ако је учешће обртних средстава у укупним средствима-активи што веће из разлога што такве околности олакшавају одржање ликвидности и финансијске стабилности. Биланс успјеха је темељни рачуноводствени извјештај који показује обрачунате-остварене приходе, расходе и резултат у датом обрачунском периоду и као такав је једна динамичка структура и феномен који пред економисте, рачуновође и финансијере поставља бројна питања и недоумице које траже одговоре како би се што боље управљало пословним и финансијским потребама и изазовима. Та питања су прије свих:

билансирање прихода, расхода и финансијског резултата, пословни и порески биланс, и токови готовине. Концепт билансирања прихода, расхода и финансијског резултата је утемељен на обрачунском приступу или готовинском приступу што значајно утиче на детерминисање могућности и начина признавања прихода и расхода и исказивања финансијског резултата. Како би се обезбиједило дјелотворно функционисање, одржавање виталних елемената и структура основних функција и дјелатности неопходно је сагледати у којој мјери и како имовински потенцијал и положај стварају предуслове за генерисање прихватљивог финансијског и приносног положаја.

ЗАКЉУЧАК

Савремено пословање и услови на финансијском тржишту захтијевају да су његови учесници, без обзира на професију којом се баве, финансијски писмени. Уз информатичка знања и знање страног језика, финансијска писменост је императив у XXI вијеку. Ипак, пажња је усмјерена на финансијску писменост тек након појаве глобалне финансијске кризе. Са развојем информационих и телекомуникационих технологија, 4. индустријске револуције и њен пробој у сферу финансијских услуга, потреба за едукацијом по питању финансијске писмености је више него очигледна. На микроекономском нивоу, дигиталне технологије доводе до промјене економске структуре и квалитета фактора производње, засноване на знању и иновацијама. Дигитализација пословања уноси све динамичније промјене у цијелој глобалној економској сфери, док њен садржај све више утиче на конкурентност националних економија, али и на портфолио истих. Оптимизација приносног и финансијског положаја у великој мјери зависи од нивоа финансијске писмености, примјене промјена које са собом доноси 4. индустријска револуција, али и одабира адекватних правила финансирања. Остваривање рентабилности, ликвидности, финансијске независности, што мање задужености значајно утиче на оптимизацију финансијског и приносног положаја предузећа, у позитивном смислу. Због тога је веома битно изабрати адекватна правила финансирања и поштовати иста, како би се обезбиједила стабилна финансијска позиција, а самим тим и омогућила оптимизација претходно поменутих портфолија.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Arthur C. (2012). *Financial Literacy Education*. University of Illinois at Urbana-Champaign, USA.
- [2] Van Horne C.J. (1995). *Financial management and policy*. 10th Edition, Stanford University Prentice Hall.
- [3] Weske M. (2007). *Business Process Management*. Hasso Plattner Institut. Potsdam.
- [4] Јовичић, М., и Ставрић, Б. (2011). *Основи менаџмента*. Бијељина: Факултет пословне економије Бијељина.
- [5] Пауновић С. (2007). *Дигитална електроника*. Школска књига, Загреб.
- [6] Перић М. (2017). *Разумијевање природе новца као елементарна претпоставка финансијске писмености*, УДК 336.778, Зборник радова – Медијска и финансијска писменост, Бесједа, Бањалука.

- [7] Ристић Ж., Комазец С., Богдановић Д. (2003). *Пословне финансије*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
- [8] Тушевљак С., Родић Ј. (2003). *Финансије предузећа*. Цонссецо институт, Београд.

SUMMARY

In the modern conditions of business, individual is not just the consumer of the service in the real and financial sector, but at the same time he is a potential investor on the financial markets, because of that it is rather important that he is financially literate, that he is following all the developments, knowledge and challenges coming with the Fourth industrial revolution. Because of that, modern business and conditions on the financial market requires that his participants are, no matter of their profession, financially literate. With the development of the informational and telecommunication technologies of the Fourth industrial revolution and her breakthrough in the sphere of the financial services, the need for education regarding the financial literacy is more than obvious. Development of the informational technology in the last twenty years has additionally emphasized the digital transformation of the industrial production like the main direction in the future. Internet, like a starting platform, has created a wide net and possibility of interpersonal communications to the extent that everything surrounding us will be connected in the global economic chain. Optimization of the business and financial portfolio depends quite a lot on previously mentioned matter, that is of the individual financial literacy, as well of the development and use of the Fourth industrial revolution. Key role on the company portfolio is held by the structure of the capital. In the process of the decision making regarding the structure of the capital management, starting from the theoretical basis, consider the weight of the specific factors which have an influence on the choice of a capital structure in the exact moment of its conception. Especially important factors which have to be evaluated are the level of the business risk, profitability of the company, property structure, internal conditions, opinions of the financial analysts and agency rating. Structure of the capital is a combination of different securities which are being used by the company to accumulate the capital used for financing of its own investment activities. Decisions regarding the structure of the capital are closely connected with the business strategy, specifically with the decisions about investing and dividend policy. While deciding about the capital structure or about financial leverage the financial manager should follow a goal of maximizing the value of the company. The rules and principles of financing have a significant influence on the very structure of the capital, so it is needed to analyze them well before actually using them in the practice. On the basis of the previously stated in this article, we can say that optimization of the business and financial portfolio is unimaginable without of the existence of the financial literacy, trends carried by the Fourth industrial revolution and without of the adequate rules and principles of the financing, which are all increasing the liquidity, profitability and rentability on a higher level